

Dr. Sebestény Sándor

Gróf Széchenyi István a honvédség büntetőjogi fegyelmezéséről 1848-ban

Kisfaludy Károly:

Az élet korai

Gyöngén ringatva jó anyánk ölében
Vígan kezdjük létünk szép hajnalát:
A játszi gyermekség bájos körében
Csókoljuk a jelenlét angyalát;
A kétes távolnak sötét ürében
Hiú fényt ködbe vont szemünk nem lát;
S könnyű habok között lebegve létünk,
Minden bájképnek oltárt díszesítünk.

Minden kelő nap üdvöző sugára
Akkor vidám öröme integet,
S ártatlan lépteink minden nyomára
Édes megnyugvás rózsát hinteget;
A játékhely fő vágyaink határa,
Csalárdul egy remény se' hiteget:
Mély sírok halmain mosolygva állunk,
S legkisebb tárgyban nyílt eget találunk.

* * *

A bimbó fejledez, s reményvirága
Egy új élet meleg karjába dül,
A zsenge kornak tiszta boldogsága
Szép álmok özönébe szenderül,
Szorult melyünknek ébredő világa
Fennlángol, s új világokat kerül;
A hős hajdankor telt szívünk felé leng,
S a nagy- s dicsőre lelkesülten éleng.

Szűk már az ősi ház, tovább repülni
Vágytan vágy a fellengző ifjú tűz,
Kiesb virány látszik felénk derülni,
Hol majd egy szép tündér jobbára fűz,
Kivel dühös vihar közé merülni
Feszül keblünk, a gerjedő, a szűz;
Mienk a föld, mienk egész teremtmény,
S tettekre szólít egy hízékedő fény.

Künn a zavarban küzdő szenvedélyek
Gyújtják szívünk magas célokra már.
Bizonytalan tárgyért hevül a lélek,
A forró képzelet csapongva jár,
S míg szunnyadoznak a nemesb tökélyek,
S a lángelő tisztább formára vár,
A föld határin túl szállong az elme,
S ábrándvilágba kél öröm- s gyötrelme.

S bíbor felhőkön, mint a szép Auróra,
Jön egy istenné, s kéjmalasztjait
Lehelve a szorult ábrándozóra,
Intézi a vad tűznek árjait,
Nem földi kényeket nyújt minden óra,
S egy bájalakra fűzi álmait;
És Pharusként a vándor éjjelében
Szelíden fénylik hullámzó melyében.

Ott áll az ifjú! S tiszta hódolatja
Szerelmet vall s érzése olvadoz,
A viszonzláng őt istenné avatja,
Midőn a hív karjába' ringadoz;
Egy pontra gyűlt az élet foglalatja,
Az ösztönzaj csak élve lobbadoz:
Míg összefort lényök Hymen szavára
Egész édenyönyört egy percbe zára.

* * *

Kedves láncokra fűzve a síriglan
Korunk repül s a szív magába tér,
Az ifjúság szeszélyes álma illan,
S a gondpályán lassúdan hűl a vér;
Férfjúlt erőnk valót ölel búsítlan,
S a hulladó virág gyümölcsöt ér;
Szent tartozások tenni kényszerítnek,
S a férjnek szűk, de szebb határt kerítnek.

Midőn hazáját rabbilincs fenyíti,
Bőszült érzéssel harcmezőre száll;
A szép szabadság hőslánggal hevíti,
Körüldörögje bár ezer halál.
Nem csügged, s *honvéd* tisztét teljesíti,
Míg győz, vagy testhalmok közt sírt talál;
A jobb utókortól reményelve bérét,
A nyert borostyánon kiontja vérért.

Mint a szirt, megvívván a vész dühével
Elzúzza óceán dagályait,
A férfi ércpajzsként erős melyével
Enyelgi a sors csapdozásait.
Épít, munkál, gyűjt, kockáz életével,
S a közjóért áldozza napjait:
Szép hölgyén, magzatán, s baráti szíven
Függ boldogsága s léti célja híven.

Most a lángész teremő ihletése
Ösvényt lobbant sötét homályokon;
Min eddig jós lelkünk csak sejtve kése,
Fénnyé villant a büszke homlokon;
Mindenható elménk istenkedése
Ég- s földbe hat, mint az, kivel rokon,
S bűvárnyilai e lét titkába vágnak,
Vezér szövetségül az ész- s világnak.

* * *

E pályán lep meg éltünk alkonyatja,
Halántékunk télszínbe öltözik,
A gyors idő tüzünket oltogatja,
Világunk bús homályba költözik;
Kíelt keblünk a múlt hamvát mutatja,
Komoly szemünk csak sírba ütközik,
S mit egykor a szív oly imádva kére,
Most díztelen hull a való jegére.

Kivál az elme bolygó képzetéből,
S a fáradtnak magány nyújt gyámkezet,
Mely a világnak zajló tengeréből
A béke csendes partjához vezet;
S szelíd malasztal a távol ködéből
Sugárzik át a szép emlékezet:
S mint hold csillamai a folyón remegnek,
Lelkén úgy reszket a borult öregnek.

Csendes hajléka árnyékos körében
Elandalog, mint élte reggelén;
Szebb lét reménye hitté vál szívében,
Győz a mulandóság vad éjjelén,
És megnyugodva sorsa végzetében
Elalszik békén a szerelem ölen,
Kidől; s más vándor lép üres nyomára,
S az esti szellő játszva leng porára.

(1821)¹

Kisfaludy Károly 1821-ben írt korhű, életpályát felrajzoló versében oly szerencsésen ragadta meg és fejezte ki a magyar nemzeti öntudatot, hogy az 1848-as forradalom vívmányainak, hazánk biztonságára szervezett haderőnknek mindmáig maradandó kifejezést alkotott: soha nem feledhető a *honvéd* kifejezés alkalmazása.

Az 1848-as polgári átalakulásnak érdekes paradoxona hazánkban, hogy a forradalmak természetétől eltérően nálunk jogilag „törvényes forradalom” zajlott le: a sarkalatos követeléseket az üléső rendi országgyűlés azonnal törvényekbe iktatta, s a király azokat szentesítette. Gr. Batthyány Lajos kormánya az un. Áprilisi Törvényekre támaszkodva legálisan, törvényes viszonyok között kormányozhatott. A társadalmi átalakulást biztosító politikai jogok gyakorlását deklaráltan biztosították, a modern parlamentáris politikai rendszert megteremtő államjogi és államigazgatási, beleért-

ve a Habsburg Birodalomhoz fűződő viszonyt is, törvényekben szabályozták. S mindezt széleskörű nemzeti összefogás kísérte.

Hazánkban az 1848. március 15-én kitört forradalom a nemzeti öntudat szép és igaz megnyilvánulási formája volt. Szellemiségét hűen tükrözte *A nemzeti színről és ország címéről* rendelkező 1848. XXI. törvénycikk. Ez kimondta: „1. §. A nemzeti szín, és ország címere ősi jogaiba visszaállítatik. 2. §. Ennélfogva a háromszínű rózsza polgári jelképen újrafelvétetvén, egyszersmind megállapítatik, hogy minden középületeknél, s közintézeteknél minden nyilvános ünnepek alkalmával, és minden magyar hajókon a nemzeti lobogó és ország címere használtassék. – Egyébiránt a kapcsolt Részeknek szabadságukban hagyatván, hogy az ország színei és címere mellett, saját színeiket és címerüket is használhassák”.² (A háromszínű rózsza jelképe a kokárdát takarta – a szerző megj.)

Hasonlóképpen jól szolgálta a belpolitikai helyzet stabilizálását, a helyi közrendet biztosító polgárőrség felállítását: *A nemzeti őrseregről* címet viselő 1848. XXII. törvénycikk mesterien szabályozta a kérdéskört.³ A törvényalkotók elképzeléseinek megfelelően leszögezte: „A személyes és vagyonbiztonság, a közcsend és belbéke biztosítása, az ország polgárainak örökösére bízatik”.

A törvény értelmében a városokban vagy rendezett tanácsal ellátott községekben, a 20. és 50. év közötti, egészséges és feddhetetlen előéletű férfiak, ha legalább 200 forint értékű ingatlannal (ház vagy föld), más községekben fél jobbágytelek nagyságú birtokkal vagy 100 forint évenkénti tiszta jövedelemmel rendelkeznek, s „gazdai hatalom alatt nincsenek”, [földesúri fennhatóság], nemzetőri szolgálatra voltak kötelezhetők.

A büntetett előélet kizáró ok volt: a 4. §. szerint, azok az egyének, akik „rablás, lopás, csalás, hitszegés, gyújtogatás vagy gyilkosság miatt büntetve voltak”, a nemzetőrségnek nem lehettek tagjai.

Az 5. §. értelmében, ha valaki az előbb említett vétségeket nemzetőrként követné el, akkor a büntető per befejezéséig ideiglenesen az illetékes törvényhatóság vagy helyi előjáróság kitorli az állományból, „és tőlük a fegyver elvételik”.

A 6. §. rendelkezett a nemzetőri összeíró bizottságok felállításáról: a megyékben erre a közgyűlések hívatottak, az idő sürgetése miatt azonban a kisgyűlések is illetékesek. Sajátos jogállású folytán összeírást a Jász-Kun kerületek főkapitánya, a szepesi városokban és a turopolyai (túrmezei) kerületben a kerületi gróf volt köteles „küldöttség” útján elrendelni. (A túrmezeiek a hajdani zágrábi várjobbágyok utódai voltak: kiváltságukat, a haza és a király iránt tanúsított tántoríthatatlan hűségük jutalmául, tizenhat koronás uralkodó erősítette meg. 1822-ben 24 falut és 600 nemesi családot foglalt e kerület magában, a közgyűléseket Nagy-Goricán (ma Velika Gorica) tartották.

A 9. §. szerint a nemzetőr seregsztrikeket az „őrsereg maga választja”, az egységek megalakulása

után azok számát és szerkezetét az alispán, a szabad királyi városokban és kerületekben az illető fő-tisztviselő jelentésben köteles közölni a honvédelmi miniszterrel. A főtisztviselőket a honvédelmi miniszter ajánlatára a nádor királyi helytartó, „a kapcsolt részekben” (Partium) a bán nevezi ki.

A 10. §. értelmében a Fővezért szintén a nádor nevezi ki: a kapcsolt részekben a fővezérség a bánt illeti – ennek hiányában az alkapitányát –, míg a magyar tengeremelléken a kormányzót illeti e beosztás. A fegyveres alaki kiképzést végző nemzetőrökről – a törvényhatóságok kérésére – a kormány köteles gondoskodni. (11. §.) Ha a szolgálathoz szükséges fegyvereket nem sikerül helyi forrásból előteremteni, a „közállomány táraiból” ezt pótolják. (12. §.)

A 13. §. leszögezi, hogy a nemzetőrök a sorkatonaság tagjaival „egyenlő rangúaknak tekintendők”, illetmény csak külső külszolgálat esetén jár az országos hadipénztárból.

A törvény szolgálati intézkedésekről is rendelkezik: ha a közrend „rendkívüli zavarodásának” nincsenek jelei, akkor a nemzetőrség szolgálata – a 18. §. szerint – csupán rendőrségi intézkedésekre szorítkozhat. A 20. §. ezt még tovább konkretizálja, így utcai vagy kocsmái verekedések meggátlása, „a kihágók befogása”, a gonosztevők átadása a hatóságoknak, ehhez kellő számú karhatalom biztosítása, szintén a nemzetőrök feladata. Fegyverhasználat szolgálaton kívül is engedélyezve van.

A 25. §. a jogállamiság kritériuma szerint előírja, hogy a nemzetőrség erőszakot csak akkor alkalmazhat, ha a felettes polgári előljáró a törvény nevében előbb engedelmességre felszólított.

A 28. §. arról is említést tett, hogy külön rendelet fog rendelkezni az egyenruháról, s a lőszerellátásról.

A törvény e rendelkezései alátámasztották, hogy a nemzetőrségnél a büntetett előélet kizáró ok. S mivel a nemzeti őrsereg lovas és gyalogos seregtestekre oszlott, s tisztjeit a kapitányi rendfokozatig a nemzetőrök választották, az ennél magasabb beosztású tisztek kinevezés útján nyerik el rangjukat és beosztásukat, ezért oly fontos a 31. §. tételle: „A nemzeti őrsereg tagjai testi büntetéssel nem fenyítettethetnek”.

A 34. §. közli az eskü szövegét is, amelyet a nemzetőröknek zászló előtt kellett elmondaniuk. Ez így szólt: „Én NN. esküszöm az élő Istenre s a t. a királynak és alkotmánynak hűséget, előljáróimnak engedelmisséget – esküszöm, hogy polgártársaimnak személyét és vagyonát minden törvénytelen megtámadás ellen, előljáróim felhívására oltalmazom, a közcsendet, békét és nyugalmat sem nem háborítom, sem háborítani nem engedem, általában minden szolgálati kötelességemet, midőn tőlem megkívántatik, pontosan teljesítem, és leszek polgári előljáróim vezérlete alatt hű őrje az alkotmánynak, a törvénynek és a hazának. Isten engem s a t.”

E törvény alapján tehát a nemzeti őrsereg lovas és gyalogos seregtestekre oszlott, tisztjeit a kapitá-

nyi rendfokozatig a nemzetőrök választották, az ennél magasabb beosztású tisztek viszont kinevezés útján kapták meg rangjukat és beosztásukat. A nemzetőrség szervezésével és irányításával kapcsolatos feladatok végzésére 1848. április 20-án létrehozták az Országos Nemzetőrségi Haditanácsot (ONHadit.). Felépítésében ez a fegyvernemek szerint osztályokra oszlott, közülük a fegyelmi, politikai és gazdasági osztályok külön egységet képeztek. A Haditanács elsősorban gyalogos és lovas alakulatokat felállítását szorgalmazta az első időben, de a tűzérség megszervezéséről sem feledkezett meg a nemzetőrség részére. A Nemzetőrségi Haditanács ezen osztályát a miniszterelnök 1848. április 24-i kinevezése lapján Lukács Dénes hadnagy, a cs. kir. 5. tűzérezred bombázkari őrmestere vezette. A vidéki városok öntevékenyen is léptek, még lövegeket is öntettek. Az Andrássy grófi család krasznahorkai várából származó lövegeket is igénybe vették a nemzetőrség szervezésekor a tulajdonos felajánlása alapján.⁴

A Batthyány-kormány két úton próbálkozott a hazánkban állomásozó haderő létszámának növelésével; egyrészt Esterházy Pál, a király személye körüli miniszter útján szorgalmazta a császári Hadügyminisztériumnál, főleg a Galíciában és Morvaországban állomásozó magyarországi legénységű ezredek hazairányítását, másrészt az 1848. április 26-án hozott egy minisztertanácsi határozatot. Ez utóbbi „az országban mutakozó mozgalmak vesztes természetére” hivatkozva egy „mozgó nemzetőrség”, más fogalmazásban „önkéntes őrsereg” felállítását rendelte el, első lépésként tízezer fős hadilétszámmal számolva.

Gr. Batthyány Lajos miniszterelnöknek elévülhetetlen érdeme, hogy sikerült az Innsbruckba tartózkodó udvarral is elfogadtatni az önkéntes őrsereg felállítását, amit az uralkodó 1848. június 12-én vett tudomásul, s így teljesen jogszerű volt a szerbek elleni védő hadsereg (Defenfiv-Heer) megszervezése. S véglegesült nemzeti haderőnk elnevezése is: *Kisfaludy Károly Az élet korai* című szép versében feltűnt gyönyörű kifejezés, a „*honvéd*” szó honosodott meg. (Egyébként tükörfordítása volt a szó a nem magyarországi sorgyalogezredek tartalék zászlóaljai, a Landwehr-zászlóaljak elnevezésének.)

A magyar kormány ugyanakkor azzal is tisztában volt, hogy az önkéntes őrsereg létrehozása csupán kis kezdeti lépést jelenthet, a konfliktusok kiszélesedése esetén kielégítő megoldást csak az országgyűlés kellő felhatalmazásával megajánlott jelentős számú újonckatona kiállítása jelenthet, ezért szorgalmazta a törvényhozás útján a katonai állítás szabályozását. A ténylege helyzet az volt, hogy Magyarországon, 1848 tavaszán a negyvenöt magyarországi és erdélyi kiegészítésű seregrei zászlóaljból huszonöt, az öt gránátos zászlóaljból összesen kettő állomásozott. Tíz gyalogezrednek csak a 3. zászlóalja volt itthon, ötnek mindhárom

csapategysége. Itt szolgált még tizenhat, nem magyarországi kiegészítésű sorgyalog, egy gránátos és egy helyőrségi zászlóalj. A magyar kormányzat azonban az előbbiekből megbízhatóságára nem számíthatott mindenben, hisz közülük hat sorgyalog és egy gránátos zászlóalj szlovák, román, szerb és horvát nemzetiségű katonákból állt; négy zászlóalj legénysége pedig vegyes összetételű volt. Még rosszabb volt a helyzet a 18 határőr gyalogezrednél: ezek közül csak a két székely ezredre lehetett biztosan számítani. Az sem talán a véletlen műve, hogy a nem magyar nemzetiségű határőr ezredek 1. és 2. legjobb zászlóaljaiból huszonkettő nem itthon, hanem többnyire Itáliában állomásozott, s készen állt a hadműveletekre.

A lovasságnál a tizenkét huszárezredből összesen négynek (1., 2., 3., 11.) volt szolgálati helye Magyarországon és Erdélyben, ezek harminckét lovasszázadra tehetőek. Mellettük összesen tizenkét vértess, dragonyos, dzsidás és könnyűlovas ezred hetvennyolc lovasszázadát találjuk itthon. A másik nyolc huszárezred közül kettő Itáliában, egy-egy Ausztriában, Csehországban és Morvaországban, három Galíciában állomásozott. Hazánkban a katonák száma, a hadtáp és technikai segédszemélyzetet is beszámítva – egyes források szerint – nem érte el a 18 ezret.

A magyar kormány megpróbálta elérni, hogy az idegen ezredek vigyék ki az országból, s a magyarokat hozzák haza. Batthyány Lajos miniszterelnök még 1848. március 22-én kiadott körlevelében írta: *„A rend kérdése nem kevesebb most, mint a szabadság kérdése”*. A magyar kormány ennek szellemében igyekezett elérni a császári Hadügyminisztériumnál, hogy vezényeljék haza magyarországi alakulatokat, akik a határainkon kívül teljesítettek szolgálatot. Galícia és Morvaország jöhetett realisan számításba. Emellett a kormány a katonai tartalékalakulatok feltöltésére is lépéseket fontolgatott. Emellett hamarosan azzal is szembe-sülni kényszerült, hogy az ország határainak védelmére rendszeresített határőrség állománya vonakodik rendeleteit teljesíteni. Galánthai herceg Esterházy Pál Antal, a király személye körüli miniszter először két ezredet kért Béctől, a képleken belső rend biztosításának indokával. A hadügy kérdése igen körültekintő politikai irányvonalat követelt magyar részről, hiszen a hadseregszervezés jogilag az uralkodó hatáskörbe tartozott. Olyan megoldást kellett keresni, amely törvényesen keresztülvihető az uralkodónál is, de megkapja a nemsokára összeülő népképviselői magyar országgyűlés jóváhagyását is.

A fegyelmezés formái

A *nemzeti őrseregről* szóló 1848: XXII. törvény 31. §-a kimondta, hogy a sereg tagjai „testi büntetéssel nem fenytethetnek”. Gr. Batthyány Lajos miniszterelnök kényszerűen szembesült a fegyelmezés

kérdéskörének összetettségével, mi legyen az álláspont a többi fegyveres erőnél? E törvény hatálya a császári-királyi katonacsapatokra természet-szerűen nem terjedt ki, ott a testi fenytítés hatályban volt. Az áprilisi törvények nem törölték el pl. a botbüntetést sem.

A miniszterelnök tett egy lépést: Mészáros Lázár hadügyminiszter távollétében ugyanis ideiglenesen a hadügyet is irányította, így 1848. május 15-én kiadott egy fontos rendeletet.⁵ Attól tartva, hogy a testi büntetés tétele kedvezőtlenül befolyásolhatja a hazánkban állomásozó katonaságnál a fegyelmi helyzetet, rendeletében beszüntette a botozást, mint fegyelmezési formát.

Ez annál is indokoltabb volt, mert 1848. május 19-én megkezdődött a honvédség első tíz zászlóaljának toborzása és felállítása önkéntes alapon. Az országban állomásozó cs. kir. katonaságnak a magyar kormány alá rendeléséről az uralkodó ugyan 1848. május 7-én rendeletben gondoskodott, és a kormány iránti hűsége is feleskették a katonaságot, a hadsereg fegyelmi helyzete azonban – első-sorban a tisztikar vonatkozásában – magyar nemzeti szempontból ingatagságot mutatott.

A testi fenytítés büntetőjogi formái

A testi fenytítés fő típusát a botbüntetést már a középkorban is alkalmazták hazánkban, nemcsak a polgári életben, de katonai téren is. A fegyelmezés más formái is léteztek, mint a hóhér keze által (virgatio per carnificem, fustigatio) „szolgáltatott” seprőzés, a vesszőzés és a korbácsolás. A végrehajtás történhetett nyilvánosság előtt, de annak kizárásával is. Nemesek és honoráciorok (a nem nemesi származású, de értelmiségi foglalkozású egyének) valamint a szabad királyi városok polgárai mentesültek alóla. Jogilag száz egyszerre kiállandó bot-vagy korbácsütés a halálbüntetéssel volt egyenértékű, ezért az ítélethozatal előtt azt orvosi vizsgálatnak kellett megelőznie, kiszabása esetén pedig a kir. Ítéltáblához fellebbezést lehetett benyújtani. Az 1848-as polgári átalakulás előtt a leg-utolsó törvényi szabályozás az 1840: IX. tc.-ben öltött testet, mely a polgári kihágás esetében szabályozta a botbüntetést.

Parlamenti vita a katonaállításról

Az állami szuverenitás követelményeinek megfelelően a magyar országgyűlés képviselőházának tagjai 1848. július 11-én közfelkiáltással fogadták el azt a kormányindítványt, mely – Kossuth Lajos pénzügyminiszter előterjesztésében – az önálló magyar haderő alapját megteremtő 200 ezer újonc és 42 millió hitel megajánlását kérte. A törvényi szabályozás azonban elhúzódott, mert a Délvidékről szerb betörésekről érkeztek aggasztó hírek Pest-Budára. Ezért a hadügyminiszter 1848. július 13-án rákényszerült a nemzetőrség mozgósítására

és a déli határvidékre küldésére. A kitört harcok során viszont hamar kiderült, hogy a nemzetőrség önállóan nem ütközésképes, csak a reguláris haderővel összehangoltan képes sikeres pacifikáló hadműveletre. Ráadásul a délvidéki nemzetőrök parancsnoka, a katonai seregek irányításához szokott báró Bechtold Fülöp altábornagy, volt kassai hadosztályparancsnok politikailag ingadozott, fél szemmel mindig a bécsi politika alakulását figyelte: 1848. július 14-én ugyan parancsot adott csapatainknak a szerb felkelők által védett és körülsáncolt Szenttamás (Srbobran, ma Szerbia) megtámadására, de katonailag indokolatlanul hamar visszavonta katonáit, s ez augusztus 19-én megismétlődött.⁶

A magyar képviselőházban ez alatt a nagy lelkesedéssel elfogadott katonaiállítási indítvány törvénybe iktatása elakadt. A képviselők Batthyány miniszterelnök javaslatára – Kossuth tiltakozása ellenére – 1848. augusztus 1-én elhalasztották vitáját, s Mészáros Lázár hadügyminisztert szemleútra a Délvidékre küldték. Ekkor még megalapozottnak tűnt magyar politikai körökben a remény, hogy Ausztria bele fog olvadni az egységes Németországba, s ennek következtében a Pragmatica Sanctio automatikusan érvényét veszti, Magyarország visszanyeri függetlenségét. A képviselőház augusztus 3-án kimondta: „ha az ausztriai bécsi kormány a frankfurti összpontosult német hatalommal a német egységnek kérdése miatt háborúba keveredne, Magyarország pártolására Frankfurt ellenében ne számítson.” A magyar haderő kiállítását illetően a kormányon belül is voltak ellentétek. Kossuth az újoncokból új honvédszászlóaljakat akart alakítani, Batthyány viszont a meglévő seregekbe akarta besoroztatni őket. Batthyány arra számított, hogy az 1848. augusztus 6-án hozott frankfurti határozat, mely valamennyi német tartomány hadserege számára előírta az egységes jelkép és nemzeti szín használatát, érvet és ürügyet szolgáltat az önálló magyar haderő mellett. E számítást azonban keresztülhúzta augusztus 7-én Theodor Baillet von Latour osztrák hadügyminiszter, aki egyszerűen levettette a német nemzeti szalagokat a zászlókról.⁷ Nem volt értelme már a további időhúzásnak, így a magyar képviselőházban 1848. augusztus 16-án megkezdődött a katonaiállítási törvény általános vitája.

A vita során összezsaptak az érvek: Mészáros Lázár hadügyminiszter korrekten elutasította a radikálisoknak az indítványát, hogy az elsőként kiállításra kerülő 44 ezer újoncot kizárólag honvédszászlóaljak alakítására használják fel, és ne a cs. és kir. hadseregbe kerüljenek besorozásra. Végül az a többségi álláspont győzött, hogy először a seregek 3. zászlóaljait kell kiegészíteni újoncokkal, és a fennmaradó létszámból alakítsanak új honvédszászlóaljakat. A képviselőház augusztus 19-i ülésén Mészáros hadügyminiszter is elfogadta e módosítást, így került megszavazásra 1848. augusztus 21-án

226:117 arányban⁸. Ez előrelépést jelentett az önálló magyar honvédség megteremtésének útján, de további kérdések vártak még tisztázásra.

Szumrák János (Besztercebánya) képviselő augusztus 22-én a bányászok három kategóriájában kívánt felmentést adni a katonáskodás alól. Konkretan felsorolta, hogy „az arany és ezüst aknában és alagokban, nem különben az olvaszdákban és válaszdákban, végtére az arany és ezüst zúzmalmokban működő munkásokra” gondol. Csiky képviselő külön kérte, hogy stílusosan módosítsák a szöveg: „a férfi egyéneket az anyakönyvek és egyéb adatok segédelmével minden korbelieket külön sorozatba összeírtnak és orvosilag megvizsgáltatnak”. Helyette az szerepeljen, hogy az újoncokat „összeíratták és orvosilag megvizsgáltatják”. A felvidéki újbányai választókerületet képviselő Sebestény Ignác azzal toldotta meg Csiky javaslatát, hogy praktikus időtakarékosági okból ne a törvényjavaslatban szereplő utat válasszák az újoncállítás során: először összeírás, majd a listának a honvédelmi minisztériumhoz való felküldése, ahol a létszám megállapítása történik, és azt követően kerül vissza a helyi hatóságoknak. A minisztérium előre szabja meg a kívánt létszámot és azt közölje a törvényhatóságokkal, így „az összeírás és kiállítás egyszerre történne”.⁹

Nyáry Pál módosító javaslata

A vitában a botbüntetés alkalmazásának fenntartása váltott ki különösen nem kívánatos szenvedélyeket. Nyáry Pál augusztus 22-én a 21. §-ra nézve beadott egy módosító javaslatot, mely kimondta: „A hadügyminiszter ideiglenesen az ország önállósához alkalmazott törvényről gondoskodik; azonban addig is, míg a jövő törvényhozás elébe katonai törvénykönyvet terjeszt elő, a testi büntetés az összes hadseregnél eltöröltetik.” Lényegében tehát Batthyány május 15-i rendeletét akarta törvényerőre emelni és véglegesíteni.¹⁰ Ez nehéz válasz elé állította Mészáros Lázár hadügyminisztert, aki hosszú katonai szolgálatának tapasztalataira hivatkozva megvallotta, valóban „a bot az emberiséget gyalázza”, de mielőtt végleg törvényben eltörölnénk alkalmazását, gondoskodni kell más fegyelmezési eszközökről. A mai „borongós időben” előfordulhat, hogy „ha a botbüntetést nem lehet alkalmazni, akkor agyon kell lőni” a bűnös katonát, tetével ez lenne arányos.

Széchenyi István miniszteri beszéde¹¹

Mészáros Lázár miniszter hozzászólását nagy zaj követte; gr. Széchenyi István közlekedési miniszter kért szót, aki bekiabálások közepette ment ki a szószerkekre, ott körülnézett és indokoltan megjegyezte: „rég szolgálatom után nem jól esik, hogy nem akarnak kihallgatni”. Mostmár bátorító Halljuk! – kiáltások is hallatszottak, erre elkezdte beszédét.

A miniszter a tőle megszokott felelősséggel jelentette ki: „ha Magyarországnak jövőjét tekintem, akkor, midőn az egész világ bomladozik, azt szerencsés kifejtésben csak úgy látom, hogyha egy nemzeti önálló disciplinált (fegyelmezett) sereg áll lábön ezen sík országnak ezer ellenségei ellen.” Az USA példája bizonyítja, „melynél mi sem szabadabbak, sem liberálisabbak lenni nem akarunk – mondta Széchenyi – hogy „vannak oly állati emberek, kiket másképp féken tartani nem lehet, mint testi büntetések által”. Jól tudom, hogy ez olyan téma, ami ellen „a legszebb dictiókat” (fellengzős szónoklatokat) lehet előadni, de „*egyedül a disciplinált (fegyelmezett) seregtől várhatjuk jövőnk szerencsés kifejlését*”. Tartsuk szem előtt, „minden, mi a jókat sújtja, a rossznak kedvez”. Ennek bizonyítására Széchenyi felidézett egy angol anekdotát: „A híres hajóskapitány Metlard, ki Napóleont Elba szigetére vitte, fiatalember levén, tele a legszébb teóriákkal, hajós népének az első napokban nyilvánította, hogy a régi rendszert elhagyva, minden testi büntetéssel fel fog hagyni.” A bejelentés megosztotta a legénységet, és másnap a tengerészek szószólókat küldtek hozzá, akik azt mondták: „Tiszteljük és becsüljük nemes lelkületedet, jó szándékodat, de úgy látszik, hogy tapasztalásod nincs. Mi, kik ide jöttünk, tudjuk, hogy testileg nem leszünk megbüntetve, mert a büntetés nem önkényleg történik, hanem commissio (bizottság) által”. Az lesz a vége – idézte a matrózokat Széchenyi –, hogy „mindazon rossz emberek helyett, kiknek kötelességüket teljesíteni kellett, ha nem félnek a testi büntetéstől, nekünk jóknak kell teljesíteni, s ha azokat akarod kímélni, minket büntetesz.”

Széchenyi István összegezésül megismételte: „Méltóztassék a régi rendszert megtartani, s ha valósággal igaz az, hogy egy független önálló sereg szükségünk van, ne törjük meg annak disciplináját (fegyelmezettségét), vagy ne tegyük lehetetlenné, hogy ki ezen sereget alkotni vagy vezetni fogják, olyanokat, kiken a szó nem fog, testileg ne büntethessenek”. A régi császári hadsereghez képest abban van különbség, hogy most a Kriegsrecht (katonai büntetőtörvénykönyv) által szabják ki az ítéleteket.

Az újoncok úgyis az első kategóriába kerülnek, ahol a testi büntetés nincs alkalmazásban, és különösen „nagy oknak kell lenni”, hogy a másik kategóriába áttegyenek valakit. Ha a „haditanács” illetve a katonai bíróságok számára a testi büntetések kiszabását megtiltjuk, nem lesz olyan eszköz, melylyel „szoros kézben tarthatjuk a rosszakat”. Széchenyi a várható reagálásoknak is elébe ment, mikor szellemesen megemlítette, „Pestnek (megyének) tisztelt képviselője természet szerint igen könnyen fog ellenem felhozni” érveket – Teleki Lászlóra célzott, aki Abonyt képviselte – hiszen „egy andalgó szív más színben látja a dolgot.”

Teleki László visszavág

Széchenyi felszólalását Teleki nem is hagyta szó nélkül, anélkül, hogy nevén nevezte volna a miniszter, megértette a célzást és gunyoros megjegyezte előljáróban: „A most szólott miniszter úrtól már sokszor lehetett hallani, hogy mikor valami rosszról van szó, ami nálunk létezik, teszem a pesti por, a világnak különféle részeiben széttekintünk, míg valahol azt a port feltaláljuk, és azzal vigasztaljuk magunkat: hiszen ezen városban, p.o. (példának okául) Berlinben is szinte oly nagy a por, mint Pesten, tehát nálunk is ellehet.”¹² A miniszter e módszer alkalmazta a botbüntetés esetében is, „vigasztalta magát, hogy Amerikában létezik” és hivatkozott angol példára is. Elfeledkezett arról, hogy az angliai és a mi hadkiegészítésünk gyakorlata eltérő, ott „a katonaságot fogadják, nálunk pedig általános katonaaállítás van.” Ha valami új rendszert elkezdünk kiépíteni, nem célszerű olyat betenni, ami nem illik bele, tartsuk szem előtt Horatius mondanását: „Desinit in piscem mulier formosa superne” (A felül szép nő halban végződik). Ne feledkezzünk meg arról, hogy új alapokon álló haderőt kívánunk létrehozni, „melybe hazánknak egész ifjúsága, s annak legmíveltebb része is beleszámíttatik.” Ezért „lehetetlennek tartom”, hogy a 19 éves fiúkat, akik „az emberiségnek szelíd szabályai szerint” nevelkedtek, három-négy évig „bot alatt” legyenek. A fegyelmezésnek más módjai is vannak, a francia és a porosz hadsereg se lehet rámondani, hogy fegyelmezetlen, pedig ott a botbüntetés „egészen el van törölve.”

Ezt követően Nyáry Pál emelkedett szólásra, és meglepetésének adott hangot, hogy miniszter szájából hangzott el a botbüntetést támogató vélemény. „Magyarország átalakulása furcsa kis átalakulás volna, ha akkor, midőn Európában minden mívelt ember rosszalja a botbüntetést, éppen Magyarországon minisztériuma szólal fel a botbüntetés további fenntartására”. Célunk „egy nemzeti és alkotmányos hadsereget felállítani.” Széchenyi gróf erre azt mondja, hogy „mi ábrándozunk”. Jőmagam „a gyakorlat embere vagyok”, néhány éve Pest megyében ötszáz ezer ember között „a közbátorság fenntartása van reám bízva”. Nézzék meg Pest vármegye jegyzőkönyvét az utolsó négy évben, a kir. táblához fellebbezett perekben is nagyrészt el van törölve a botbüntetés tétele. Gyakorlati szempontból közelítve „azt hiszem, hogy akit egyszer ily gyalázatosan megbüntetnek, az többé becsületes ember nem lesz; ahol nagyon osztogatnak a botbüntetés, ott demoralizálják az embereket.” A márciusi események idején az egyenlőség elve kimondásának kifejezetten örültem, ezért „magamra vállaltam a felelősséget, és Pest vármegyében egészen eltöröltem a botbüntetést.” Nemzeti hadsereget akarunk létrehozni, de azon belül is különbséget teszünk, hiszen „a honvédek a testi büntetés alól felmentetnek”.

Bernáth József képviselő (Bihar megye, Székelyhíd) is csatlakozott az ellenzőkhöz, s felhívta a figyelmet, megyéjében Beöthy Ödön alispánsága alatt külön hoztak egy végzést, amely „az emberiséget lealázó becstelen büntetésmódot” eltörölte. Majd utalt Szacsavay Imre, Nagyvárad országgyűlési képviselője által a kormánynak beadott petícióra, mely szavá tette, hogy „az Újépületben nem régen történt embertelen botoztatás ... a katonai ifjúságban a legnagyobb ingerültséget idézte elő”.¹³ Befejezésül megismételte, „én tehát a botbüntetést sem javító, sem elrettentő eszköznek nem látván, Nyáry indítványát pártolom.”

Bernáth hozzászólása után Mászáros Lázár hadügyminiszter tömören, mintegy zárszóul elmondta: „Nem az a kérdés, hogy megmaradjon-e a botbüntetés? Én sem vagyok annak barátja, hanem míg egy tökéletes hadi törvény nem létezik, nem hiszem, hogy hasznos volna praeoccupálni (előre eltörölni) a törvényeket, mikor a büntetésekről még nem gondolkoztunk”.¹⁴

Irinyi József (Bihar megye, Hosszúpály) ezzel egyetértett, javasolta hogy bízzák meg a hadügyminisztert az új katonai büntető törvénykönyv kidolgoztatására, addig az eddigi gyakorlat maradjon érvényben.

Patay József személyeskedő felszólalása

Irinyit követően Patay József (Pest vármegye, Monor) képviselő kért szót, aki először elvi síkon közelítette meg a kérdést: „Március 15. után, mikor azt gondoltuk, hogy kivívtuk a szabadságot, szabad világban élünk, olyasmit határozni, hogy a botozás újabban behozassék, valóban olyan dolog, hogy a hazának nem nagy becsületére válik. Különben is kimondottuk az egyenlőséget, hát micsoda egyenlőség lesz az, ha a többi polgártársak fel vannak ez alól mentve, a katonaságnál pedig a bot ezen túl is fennáll!” Majd Patay meggondolatlanul, kertelés nélkül személyében is megtámadta Széchenyi Istvánt, elfeledkezve a rendkívüli körülményekről: „Nagyon sajnálom, hogy ezt éppen gr. Széchenyi teszi, ki a nemzetet felébresztette álmaiból, s a reform zászlaját elől vitte, most pedig hátra megy vele. Ezt én a gróftól nem vártam, s még egyszer kimondom, hogy én egyenlőséget akarok a katonaságnál szinte úgy, mint a polgároknál”.¹⁵

Papp Pál (Heves megye, Kápolna) képviselő szintén a botbüntetés eltörlése mellett szólt, de ekkor már minden szem Széchenyire szegeződött.

Gr. Széchenyi István válasza

A miniszter felállt, körülnézett, s mivel bejelentették, hogy a hozzászólásra jelentkezettek visszaléptek, megkezdhetette beszédét. „Saját becsületem megmentése végett köteles vagyok kinyilatkoztatni, hogy én a nemzetnek becsületét, mint Patay József követártásunk mondta, nem abban találom, hogy a nemzet magát veresse, vagy verni akarnám. – Azt is tette még hozzá Pa-

tay, hogy egyszer vittem a zászlót elől és most hátra megyek. Ez becsületes embernek fáj, ilyen szavakat meg kellene fontolni. Részemről azt mondtam és azt mondom, hogy a magyar becsületnek a hadsereg legutolsó horgonya, és azt disciplinálva (fegyelmezetten) kívánnám látni”.

Az összehasonlítás, hogy a botbüntetés a polgári életben eltörlésre került, „nem ide való, majd meg fogjuk látni, lesznek-e jó következményei? Akarom hinni, hogy lesznek; de más dolog az, mikor az ellenség előtt a gonosztevőt bezáratni vagy más módon büntetni nem lehet”. Széchenyi a hadsereg fegyelmi helyzetének szigorú törvényi szabályozására gondolt, konkrétan a katonai büntető törvénykönyv újrafogalmazására.

Befejezésül hozzátette, „a katonaság disciplinájában (fegyelmezettségében) látom hazánknak jövődjét és azt szoros fenyték nélkül nem tudom elképzelni. De azt nem mondtam, hogy a nemzetnek becsületét abban helyezem, hogy magát veresse. Ilyen imputatióktól (vádaktól) tiltakozom a jövődre”.¹⁶ Az „imputatio” kifejezést találóan használta Széchenyi István, hiszen a büntetőjogban „beszámítást” jelent, a bűnös emberi cselekményre, mint okra való visszavezetést. Ez ellen tiltakozott.

Sajnálatos tény, hogy e parlamenti vitát pisztolypárbaj követte – mint Varga János történész írja – Széchenyi „mások füle hallatára szaremberek titulólt Patayt, aki erre pisztolypárbajra hívta ki őt. A párbaj másnap – szerencsére és minden bizonnyal egymás tudatos kímélésének eredményeképpen – sebesülés nélkül ért véget.”¹⁷

A katonaságnak nyolc napra húzódó vitája már vége felé, amikor augusztus 23-án Nyáry Pál módosító javaslata érdemben bekerült a törvényjavaslatba. Nyáry az utolsó pillanatban a „testi büntetés” megjelölést, a „veretési testi büntetés” kifejezésre változtatta.

A képviselőházban kikristályosodott az általános álláspont, mely szerint a hadügyminiszternek a jövő törvényhozás elé új katonai törvényjavaslatot kell beterjesztenie. Batthyány miniszterelnök bejelentette, sokan szóltak a testi büntetés haladéktalan eltörlése ellen, sok fontos ok merült fel, és ezek száma még szaporítható is, ezért felhatalmazva érzi magát a kormány a „szavazat alá bocsátásától elállni s a pótlékot elfogadni”.

Az ülésvezető Pázmándy Dénes ülésvezető elnök ezután Nyáry Pál kiegészítő módosítását az észrevételek hiányában elfogadottnak jelentette ki. Sokan viszont szavazást követeltek, erre Kossuth voksolásra felszólítva képviselőtársait: támogató igen szavazata jeléül felpattant, s példáját szinte az egész ház követte. Így előállt az a ritka eset, hogy az elnök egyhangúlag elfogadottként hirdethette ki a katonaságnak törvényjavaslatot.

Az újoncállítás kérdésköre azonban ezzel még nem zárult el, ugyanis Mászáros Lázár hadügyminiszter új paragrafus beiktatásával azt kívánta megszögezni, hogy a honvédszászlóaljakkal a hadügy-

miniszter rendelkezik. Eddig ugyanis az 1848. május 19-i rendelet nyomán szervezett tíz zászlóalj, mindmáig a miniszterelnök rendelkezési állományába tartozott. A hadügyminiszter javaslatát a ház vita és szavazás nélkül elfogadta. Az egybeszerkesztett törvényjavaslat végaszavazására azonban csak augusztus 26-án került sor. Ezután átkerült a törvényjavaslat a felsőházhoz jóváhagyásra.

Noha a felsőház illetékes bizottsága változtatás nélküli jóváhagyását javasolta, augusztus 29-én mégis vita előzte meg a végaszavazást. Majláth György elnöklete alatt ülésezett a felsőház, akiről köztudott volt türelmessége: most is némileg teret engedett a szenvedélyeknek. Különösen Újházy László sárosi főispán beszéde volt támadó élű. Újházy fő kifogása az volt, hogy az alsóház többsége belement abba, hogy ne magyar vezényletű új ezredekbe kerüljenek többségében az újonckatonák. Ebbe beleértette az ügyvezetést, valamint a nemzeti szín és zászló használatát is.

Ekkor a kormányt képviselő Kossuth Lajosnak kellett védelmébe venni a kifogásolt kompromisszumos paragrafust. Kossuth őszintén bevallotta, e módosítás saját meggyőződésével sem egyezik, de a haza iránti kötelességből, a „*körülmények szerencsétlen kénytelenségénél fogva*”, kénytelen volt azt elfogadni.¹⁸ Egyébként is a nemzet nincs abban a helyzetben, hogy „az elvekben szigorú következetességet követelhesen”.

Végül a felsőház, ha nem is egyhangúan, de elfogadta a törvénytervezetet. Szemere Bertalan belügyminiszter nem várta meg a királyi szentesítést, hanem azonnal intézkedett: 1848. augusztus 29-én rendeletet bocsátott ki a törvényhatóságokhoz, és elrendelte az újoncok besorozását.

Erre azért is módja volt, mert közben a Délvidékre utazott Mészáros Lázár hadügyminiszter, Batthyány miniszterelnök helyettesítése pedig ráhárult, mert Deák Ferenc igazságügy miniszterrel Bécsbe utazott a kormányfő.

A törvényjavaslat királyi szentesítése azonban elhúzódott, ezért Kossuth Lajos pénzügyminiszter 1848. szeptember 12-én két határozati javaslatot terjesztett be a képviselőházba. Az egyik jóvá kívánta hagyni a szeptember 6-án keltezett pénzügyminiszteri rendeletet, mely 61 millió forint erejéig – kamattal nem terhelt – pénzjegyek kibocsátását írta elő. A másik javaslat az újoncozásra vonatkozott: ez megerősítette a testi fenyegetés eltörlését a hadseregben, a kor szerinti évjáráti kategorizálást, és a katonaaállításakor a sorshúzás szerinti eljárást.

Abban viszont eltért a szentesítésre váró törvényjavaslat szövegétől, hogy az újonckatonákat *első-sorban toborzással* kívánta kiállítani, és csak akkor fordult volna a sorshúzáshoz, ha nincs meg az előírt létszám. A családban az egyetlen fiúnak és vőnek, továbbá ugyanazon család második fiának, megengedte a helyettesítést, ha őket érte a sorshúzás.

Az újoncokból magyar vezényleti és ügyviteli nyelvű honvédszászlóaljakat kívánt szervezni,

melyek magyar zászló alatt és nemzeti színekben küzdenek. A serezek tisztjeinek és katonáinak engedélyezte az átállást a honvédek közé, mégpedig a szolgálati idejüket kitöltötték esetén zsoldjuk 1/3-al történő emelésével. Az újoncok szolgálati idejét a háború idejére irányozta elő, amelyet a törvény által előírt négy évi szolgálati időbe be kell számítani. A határozat arra is kiterjedt, hogy biztosította az önkéntesekből alakult csapatok és honvédszászlóaljak tisztjeit, hogy rangjuk meghagyásával fognak átkerülni a majdani reguláris haderőhöz. A hadi kitüntetéssel rendelkező vitézeknek kilátásba helyezte, hogy birtoktalanságuk esetén a kincstári javak betelepítésénél különös tekintettel fognak róluk gondoskodni.¹⁹

Utóhang

Széchenyi Istvánt e vita úgy mutatta be, mint aki igen gyakorlatias, racionális gondoskodású. Határozott álláspontja mögött azonban sok tépelődés rejtett, s amikor 1848. szeptember 4-én a képviselőházban Kossuth Lajos bejelentette, a nemzet az ellenforradalmi támadásokkal szemben az önvédelem eszközeit „nem a törvényből, hanem a haza veszélyéből fogja meríteni”, Széchenyi egészségi állapotában hirtelen zuhanásszerű romlás következett be: 1848. szeptember 5-én sikertelen öngyilkossági kísérlete után háziorvosa kíséretében elindult előfogatos hintóján a döblingi elmeegógyintézetbe. Goergen dr. intézete adott számára menedéket egészen 1860. április 7-éről 8-ára virradó éjszakáig, amikor visszaadta nemes lelkét Teremtőjének. Számára elviselhetetlennek bizonyult az eltorzult világ. Igaza van az irodalomkritikus Beöthy Zsoltnak (1848-1922): „...a nemzetével való közösség érzésének lángja... Széchenyi lelkében oly mérhetetlen és föltétlen, hogy ő, kinél élesebben senki sem látta, keményebben senki nem ostromozta és mélyebben senki sem fájlalta a nemzet hibáit, titkos óráinak magával való számvetésében, naplóiban szinte elemi erővel tör ki belőle a vallomás:» Szeretlek, minden hibáiddal.«”²⁰

Gr. Széchenyi Istvánnak a katonai fegyelmezés kérdésében kifejtett álláspontja tanulságosan mutatja, mennyire mély érzésből fakadnak az államférfiak döntései. Igazolják Publius Terentius Afer aforizmáját, aki így írt: „*Obsequium amicos, veritas odium parit* (Az engedékenység barátokat, az igazság gyűlöletet szül).”²¹ Rendkívüli sorsfordító helyzetekben bizony minden lépés, törvényhozói döntés fokozott megfontolást kíván! *Vukovics Sebő*, a Szemere-kormány igazságügy minisztere 1849. júniusi rendeletében szüntette meg a botbüntetést.

A testi büntetés teljes körű megszüntetéséről az 1867-es Kiegyezés után meghozott 1871. LII. tc. rendelkezett majd, mely bűnvádi és szabálysértési esetekben minden nemét és formáját eltörölte. Ezek akár fő-, vagy mellékbüntetésként, súlyosbító vagy fegyelmi büntetésként kerültek kiszabásra, akkor is vonatkozik rájuk a törvény határozata.

A politikus halálának hírére Mindszenty Gedeon (Jolsva, 1829. okt. 8. – Eger, 1877. jún. 5.) költő, a Heves vármegyei Bükkszenterzsébet plébánosa így búcsúzott az államférfitől költeményében:

Széchenyi halálára (Ápr. 8. 1860.)²²

Könnyet, könnyet a magyarnak,
Vérkönyvet, szent Istenünk!
Ki búját sok századoknak
Éreztetted már velünk;
István, László s nagy Hunyadnak
Sírtunk már hamvedrein;
Könnyet, könnyet a magyarnak
Újra dúl a honfi kín.

Egy országra zúg a bánat,
Egy nemzet zokog ma fel,
Óh, hogy milliók csillagának
Halni, halni, halni kell!
Meghalt a megvíthatatlan
Honszerelmi fájdalom,
Csak a te búd hallhatatlan,
A te búd – óh drága hon!

Hol egy porszem a hazából
A dicsőnek nyughelyül,
Melybe munkás homlokáról
Egy forró csöpp nem vegyül?

Nem, óh nem rög, könnyek árja
Vonjon rá örök lepett,
Mint az ősök szent Dunája
Eltemette hős Etelt.

Mint az ősök áldozának,
Áldozunk e sír felett,
És szenteljük mind torának
A hozzá hű szíveket;
A dicső halottnak foglya
Úgy is minden honfi szív,
Mely sebében összeomolva
A hon fájalmával vív.

S te nagy Isten! Népek atyja,
Adj lelkének nyugalmat,
Kit tán ott is a magasba'
A honüdv gondja szaggat;
S add, ha majd sírjához lépünk
Egy jobb korra derülve,
Bizton mondjuk: ha te velünk,
Ki állhat ellenünkbe?

Gr. Széchenyi István egyéniségében képletesen tükrözik a klasszikus latin szállóige bölcsessége: „Tacitum tormentum animi conscientia” (A lélek szótlan gyötrelme a lelkiismeret). A magyar nemzet szeretetteljes emlékezetében ő mindig így él.

Jegyzetek

¹ Kisfaludy Károly: *Válogatott munkái.* (Bev. Bánóczy József.) 1. köt. Budapest, é.n. Lampel Róbert kiadása. 32–35. old.

² *Magyar Törvénytár, 1836–1868. évi törvényczikkek.* Bp. 1896. (Szerk. Márkus Dezső.) Franklin Társulat kiad. 244. old.

³ Uo. 244–246. old.

⁴ Spira György: *Az új utakra lépő ország.* In. *Magyarország története, 1848–1890. 6/1. köt.* (Főszerk. Kovács Endre.) Budapest, 1979. Akadémiai Kiadó, 222–232. old.; Bánlaky József: *a magyar nemzet hadtörténete.* (CD-rom.) Bp. 2002. Arcanum Digitéka, Csikány Tamás: *Honvédtüzérség 1z 1848–49-es szabadságharcban.* Bp. Tinta K, 28. old.

⁵ Pesti Hírlap, 1848. május 16.

⁶ Spira György: *Az első népképviseleti országgyűlés megnyitásától a katonáállítási vitáig.* In. *Magyarország története. 6/1. kötet* (Főszerk. Kovács Endre) Bp. 1989. Akadémiai Kiadó, 230. old.

⁷ Uo. 228. old.

⁸ Spira i. m. 232. old.

⁹ *Közlöny*, 1848. augusztus 25.; Sebestény Ignác (1805–1866), a Bars vármegyei újbányai választókerület országgyűlési képviselője volt. Tagja volt a Szent Koronát megtekintő 12 tagú vizsgálóbizottságnak 1848 decemberében. Lásd. Sebestény Sándor: *A Szent Korona és a pénzügyminiszteri felelősség 1848/49-ben.* – *Pénzügyi Szemle*, 2001. 6. sz. 534–538. old.; Sebestény Sándor: *Országgyűlési vizs-*

gálóbizottság 1848-ban. – *Polgári Szemle*, 2012. 3–6. sz. 328–330. old.

¹⁰ Varga János: *Az országgyűlés szerepe a honvédelem megalapozásában.* In. *A magyar országgyűlés 1848/49-ben.* (Szerk. Szabad György). Bp. 1998. A Magyar Országgyűlés Hivatala kiadása, 143. old.

¹¹ *Közlöny*, 1848. aug. 25.

¹² Uo.

¹³ Pázmándy Dénes házelnök a képviselőház 1848. augusztus 10-i ülésén jelentette be, hogy Szacs-vay Imre képviselő „egy a honvéd-tüzérség által kézbesített kérvényt és ennek folytán általa szerkesztett t. Javaslatot nyújtott be, a botbüntetésnek a sorkatonaságnál leendő eltörlés tárgyában”, amit kiadott az illetékes bizottságnak véleményezésre. Lásd. *Közlöny*, 1848. augusztus 11.

¹⁴ *Közlöny*, 1848. augusztus 25.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.; Ld. Még: Széchenyi István: *Napló.* Bp. 1978. 1251–1254. old.

¹⁷ Varga i. m. 144. old.

¹⁸ *Közlöny*, 1848. augusztus 29., 31.; Ld. Varga i. m. 148–149. old.

¹⁹ Vargha i. m. 166. old.

²⁰ *Beöthy Zsolt munkái.* (Bev. Kéky Lajos) Bp. é. n. Franklin Társulat, 114. old.

²¹ Sebestény Sándor: *Széchenyi István a katonai fegyelméről* – *Új Honvédségi Szemle*, 2004. 3. sz. 66–72. old.

²² Mindszenty Gedeon újabb költeményei. (Lonkay Antal kiad.) Pest, 1868. 158–160. old.